

ПРОБЛЕМИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ МАШИНОБУДІВНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Охарактеризовано особливості територіальної організації машинобудівного комплексу України. Визначено перспективні напрямки подальшого розвитку машинобудівного комплексу України.

Ключові слова: територіальна організація, машинобудівний комплекс, зв'язки, перспективний розвиток.

The features of the territorial organization of engineering complex of Ukraine. Perspective directions of further development of the machine-building complex of Ukraine.

Key words: territorial organization, mechanical engineering, communications, promising development.

Постановка проблеми. Стратегія переходу до нової економічної системи, яка базується на ринкових відносинах, об'єктивно обумовлена необхідністю виходу економіки України з глибокої кризи. Впровадження економічних реформ та перехід до ринкової економіки створюють умови для докорінних структурних зрушень в економіці України та її інтеграції України в світове співтовариство. Вирішення цього завдання значною мірою залежить від здійснення стійкого і пропорційного розвитку галузей машинобудівного комплексу як країни в цілому, так і окремих її регіонів.

Дослідження проблем територіальної організації машинобудівного комплексу є актуальним. Цей комплекс виробляє знаряддя праці як для галузей, що виготовляють засоби виробництва (робочі машини і апарати, верстати, технологічне і силове устаткування, контрольно-вимірювальні прилади, технічні засоби автоматики тощо), так і для галузей, які виробляють предмети споживання (машини для сільського господарства, технологічне устаткування для легкої і харчової промисловості і т. п.), а також самі предмети споживання (легкові автомобілі, побутову техніку, телевізори, радіоприймачі, відеотехніку, годинники тощо). Крім того, машинобудування виробляє різноманітне устаткування для будівництва, транспорту, зв'язку, торгівлі, спецобладнання для невиробничих галузей, а також продукцію оборонного призначення.

Аналіз останніх публікацій. Деякі проблеми територіальної організації машинобудівного комплексу України висвітлено у працях багатьох вітчизняних вчених: О. Амоші, Б. Данилишина, Л. Довгань, О. Кузьміна, П. Масляка, Н. Сімченко, А. Чухна та ін. Разом з тим, ряд аспектів територіальної організації машинобудівного комплексу потребує більш глибокого вивчення.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є вивчення особливостей та проблем територіальної організації машинобудівного комплексу України в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Машинобудівний комплекс України об'єднує 11267 підприємств, з яких 146 – великих, 1834 – середніх та 9287 – малих з виробництва різноманітних машин і устаткування, приладів і апаратури, різних видів транспортних засобів тощо. Частка галузі в загальному обсязі продукції (робіт, послуг) промисловості становить 13,4%, у валовій доданій вартості промисловості – 15,6%. У машинобудуванні зосереджено понад 15% вартості основних засобів і майже 6% оборотних активів вітчизняної промисловості та понад 22% кількості найманих працівників (3;1). Сьогодні відбувається трансформація галузевої структури продукції машинобудування на користь металомісткої номенклатури, а частка наукоємних високотехнологічних галузей має тенденцію до зменшення. Протягом 2001-2010 рр. виробництво машин та устаткування займає середню позицію, що складає близько 36%, а виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування зберігає позицію мінімальної частки, яка в середньому не перевищує 24,6% (4;2). Основними формами територіальної організації машинобудування є машинобудівні центри, вузли і райони. У машинобудівному центрі зосереджено машинобудівні підприємства певної спеціалізації. Машинобудівний вузол охоплює кілька машинобудівних центрів. Машинобудівні райони формуються навколо одного або кількох великих вузлів і охоплюють кілька областей. В Україні налічується понад 70 машинобудівних вузлів. Вони різні за обсягом спеціалізації, рівнем сформованості. Найбільшим машинобудівним вузлом України є Харківський. У ньому переважають тракторне і сільськогосподарське машинобудування, верстатобудування, енергетичне, підйомно-транспортне, електротехнічне машинобудування. Другим за величиною є Київський машинобудівний вузол. Тут розвинуті приладобудування, а також машинобудування для харчової, хімічної промисловості, транспортне машинобудування. Потужний машинобудівний вузол сформувався в Дніпропетровську. Домінуючим в ньому є важке, сільськогосподарське машинобудування, електротехнічна промисловість. Одеський машинобудівний вузол спеціалізується на верстатобудуванні, підйомно-транспортному, сільськогосподарському машинобудуванні. У Львівському машинобудівному вузлі провідне місце посідають електротехнічна, автомобільна промисловість, приладобудування, у Луганському – тепловозобудування і гірниче машинобудування, у Запорізькому – електротехнічна й автомобільна галузі. Великим вузлом важкого машинобудування є Краматорськ, суднобудування – Миколаїв, суднобудування і сільськогосподарського машинобудування – Херсон. У цілому ж машинобудування розвивається в усіх містах і селищах міського типу та в багатьох селах (машиноремонт). В

цілому, воно має яскраво виражену тенденцію до зосередження у великих містах. Машинобудування є профільною галуззю практично в усіх містах, де мешкає понад 100 тисяч осіб.

Машинобудування України характеризується територіальною нерівномірністю. Про це говорить той факт, що 80% виробництва галузі зосереджено в 10 областях нашої держави. Це Харківська, Київська, Донецька, Запорізька, Дніпропетровська, Луганська, Львівська, Одеська, Полтавська та Миколаївська області. На інші 14 областей і АРК припадає лише близько 20% виробництва машинобудівної продукції держави.

Товарна структура експорту машинобудівної продукції свідчить, що в структурі українського експорту машинобудування переважають металоємні машини і механізми, електрообладнання, частка яких складає близько 57%, з яких 30% припадає на котли, машини, апарати і механічні пристрої, 27% – на електричні машини і устаткування. Друге місце займають транспортні засоби, частка яких складає 41%, з яких 32% – залізничні трамвайні локомотиви та шляхове обладнання, 5% – наземні транспортні засоби, окрім залізничних, 1% – плавучі морські та річкові транспортні засоби, 3% – аеронавігаційні та космічні апарати.

Щодо структури українського імпорту машинобудування, то найбільшу частку займають котли, машини, апарати і механічні пристрої – 63,8%, з яких на електричні машини припадає 28%, на котли та механічні пристрої – 36%. Друге місце займають транспортні засоби, частка яких складає 31,2%, в структурі яких 27% – засоби наземного транспорту. В цілому, останні роки до половини імпортних поставок доводилася на інвестиційне устаткування, автомобілі та іншу техніку (4).

У минулому в Україні дуже багато підприємств машинобудування було розміщено без врахування їхньої об'єктивної територіальної доцільності. Нині ці підприємства опинилися на грані банкрутства. Крім того в колишньому СРСР Україні відводилась роль виробника продукції металомісткого машинобудування. Тому в машинобудуванні України необхідно формувати нову мережу доцільних економічних зв'язків і насамперед у межах держави. Зокрема треба враховувати раціональні радіуси кооперованих зв'язків, що не перевищують 500-600 км.

Дальший розвиток машинобудування потребує технічного переоснащення, реконструкції, переспеціалізації підприємств, що виробляють непотрібну суспільству продукцію. Нові напрями – це створення приватних невеликих і середніх заводів, що випускатимуть прилади, продукцію загально машинобудівного призначення, товари народного споживання. Необхідно також використовувати досвід і кошти великих машинобудівних компаній світу для створення спільних підприємств. Це дасть змогу ефективніше використати можливості окремих регіонів. Окремі галузі машинобудування в Україні об'єктивно мають можливість перетворитися на високоефективні виробництва міждержавного і світового значення. Це, перш за все, стосується військово-

промислового комплексу, ракето-, літако-, та суднобудування. Значні перспективи і у галузях, які забезпечують машинами та обладнанням агропромисловий комплекс. З часом почнуть з'являтися перспективи розвитку і в інших машинобудівних виробництвах.

Використані джерела:

- 1. Машинобудування в Україні: тенденції, проблеми, перспективи/ Під ред. Б. Данилишина. Ніжин, Аспект-Поліграф, 2007 – 308 с.*
- 2. Корнілова Н., Боклан Н. Стан та перспективи розвитку машинобудівного комплексу України: управлінський аспект, Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Економіка, 137, 2012, с. 23-26.*
- 3. Олійник Я.Б., Шищенко П.Г., Степаненко А.В., Масляк П.О. Географія. К, Знання, 2006 – 320 с.*
- 4. Балабанова Н.В. Конкурентоспроможність продукції машинобудівного комплексу України // Вісник Маріупольського державного університету. Серія економіка, 2013, Вип. 5, с. 21-27*